

Att vara konstnär

De svenska konstnärernas ställning är skandalös, skriver ordföranden i Konstnärernas Riksorganisation, Georg Suttner. Det finns ca 2 500 verksamma bildkonstnärer i vårt land, men endast något hundratal kan leva på sitt yrke. Grundinställningen till konstnärens yrke måste ändras. Hans erfarenhet bör tagas till vara även inom pedagogik, ideologi och miljö. Det fordras en ny kulturpolitisk syn hos de styrande så att man accepterar bildkonsten som en omistlig kulturell insats. Författaren pekar på en rad åtgärder för att förbättra möjligheterna för konstnärerna. Han förordar bl a en garanterad grundinkomst, ersättning vid utställningar och en utbyggnad av den kommunala utställningsverksamheten.

Man räknar med att det finns drygt 2 500 bildkonstnärer verksamma inom landets gränser. Av dessa är det dock bara något hundratal, som kan existera på sitt yrke. Det överväldigande flertalet är tvingade att genom andra arbeten, ofta av helt annan karaktär, möjliggöra sin konstnärliga yrkesverksamhet. Med andra ord, de flesta konstnärer subventionerar den konstnärliga verksamheten på detta sätt eller genom bidrag från annan yrkesarbetande familjemedlem (make, maka).

Konstnärsutbildningen – alltså utbildningen efter annan skola – varierar för de flesta mellan 5 till 8 år. Den svenska konstnärens medianinkomst ligger per år räknat kring 8 000 kr. Han tillhör alltså en låglönegrupp bland landets låglönegrupper. Ett förhållande, som med förkrossande tydlighet framgår av den nyss framlagda utredningen »Kulturarbetarnas inkomster». Man frågar sig hur en sådan diskrepans mellan utbildning, insats och utkomstmöjlighet kan uppstå.

Det är inte möjligt att diskutera bildkonstnärens arbetssituation, nuvarande och framtida insatser utan att först se efter hur dagens verklighet gestaltar sig för konstnären, utan att undersöka hur han fungerar i dagens samhälle. Det är också nödvändigt att betrakta hans roll utifrån ett historiskt sammanhang. Det är därför på sin plats att helt kort beröra konstnärens beroende av samhällets växlande strukturer under tidigare epoker och skeden.

Historik

Först vill jag uppehålla mig något vid den tid som kallas självhushållets, då den jordägande bonden var självförsörjande i stort sett på alla för livet nödvändiga områden. Han sådde och skördade, han byggde sitt hus, sydde sina kläder och under de långa vinternätterna och den ljusa sommaren komponerade han sin musik, snickrade till husets inredning, snidade och täljde i trä, målade sina bilder till glädje, sorg och fest. Detta var i en tid då en överväldigande majoritet bodde och arbetade på landsbygden. Konsten var en integrerad del av tillvaron. I de stora städerna, där världsliga och religiösa furstar regerade, där människorna redan hade måst specialisera sig för att tjäna sitt levebröd, fick konstnärerna en professionell ställning. På uppdrag av kungahus utförde de porträtt- och bataljmålningar, kyrkan efterfrågade bilder, som gestaltade den religiösa föreställningsvärlden. Dessa båda maktgrupper var angelägna om att i bild låta förhålliga och konkretisera sin tid, som de såg eller ville se den. Furstarna, kungarna och kyrkan följdes sedermera av de rika borgarna (man behöver bara tänka på den holländska konsten), som blev konstnärernas beställare och avnämare. Motiven ändrades helt följdriktigt. Man målade interiörer och stilleben, det stilla livet i den borgerliga miljön skildrades med all den sympati beställaren önskade. Jaktlag målades på beställning. Ja, självaste Rembrandt åtog sig sådana beställningar. Det var noga med jämlikheten redan då, och för att alla skulle bli rättvist behandlade,

löste konstnären uppgiften på så sätt att den som placerades centralt i en bild gjordes liten i format, den som stod längre ut mot bildens kant, komparerades genom att växa i format. Både bilder för privat och offentligt bruk förfärdigades.

Så kom industrialismens genombrott och de arbetande massorna och andra i industrin sysselsatta drevs till ytterligare specialisering. Man fick arbeta hårt för att överhuvudtaget kunna klara livhanken. Någon tid och kraft blev det ej över till egen skapande verksamhet av någon sort. Man hade inte ork eller tid att uppleva bildkonst, ej råd att köpa, naturligtvis.

Konstnärerna stod plötsligt utan arbetsgivare. Borta var beställarna; kyrkan, kungahus och den rike borgaren. Då dyker den s k mecenaten upp. Den välbeställda industriägaren, den framgångsrike affärsmannen som i konsten ser en möjlighet att dels låta »förevisa sig» dels ett medel för investering. Det var nu konsten blev en handelsvara, konsthandlare och salonger etablerade sig, unga oupptäckta genier jagades, infångades och hölls genom mecenatskap arbetsdugliga. Mot svältbetalning producerade dessa konstnärer bilder, som ofta sedermera förskaffade köparen avsevärda inkomster, ja, ibland t o m förmögenheter. Den konstnär, som inte fann gillande hos en mecenat eller konsthandlare, vilka oftast lade helt kommersiella synpunkter på hanteringen, hade ingen möjlighet att fortsätta sin konstnärliga verksamhet. Jag behöver bara nämna van Gogh och hans öde för att ge ett talande

exempel på de svårigheter som mötte en ung konstnär under denna tid. Samma kommersiella synpunkter på konsten, som då grundlades, är fortfarande förhärskande i dagens samhälle trots de förändringar man ändå kan peka på i övrigt. Dagens samhälle, dagens officiella Sverige har aningslöst tagit i arv detta föråldrade sätt att förhålla sig till sina konstnärer.

Man pratar vitt och brett om konstnärens betydelse, man stoltserar utåt med sin kultur. Man svarar för en del av vissa konstnärers utbildning – ja, man har t o m för avsikt att öka utbildningsmöjligheterna. Men hur ser verkligheten ut för den yrkesverksamme konstnären? Jo, efter sin utbildning kommer han ut i ett samhälle där konstlivet och därmed hans existensmöjligheter helt baseras på ett förlegat, enbart kommersiellt tänkesätt hos såväl stat, kommun som enskild. Allt rör sig om att köpa och sälja.

Visst är konst en god investering. Det har t o m framkommit vid en i USA gjord undersökning med avsikt att utröna vilka investeringar, som gett bäst avkastning, att det var investeringarna i konst. Och det är inte bara den enskilde, som kan göra förmögenheter på konst. Det finns inget land som inte tjänat på sina konstnärer. Konstnärer, som många gånger knappast haft råd att utöva sitt yrke.

Jag var i Norge på en kulturkonferens härförliden. Det blev tal om konstnärernas sociala och ekonomiska villkor. Jag roade mig då med att räkna ut följande: Om man beslöt sig för att sälja Munchs gåva till Oslo kommun, Munchsamling-

arna, skulle detta inbringa en summa på omkring en milliard kronor. Detta enligt expertis på Munchmuseet. Sätts dessa pengar in på Norges bank och man sedan årligen fördelar räntan på de nu i Norge verksamma konstnärerna, skulle detta betyda att varje konstnär erhåller en årslön av 60 000:– kr utan att man behövde förminska banktillgodohavandet. Jag menar inte att man skall förfara på detta sätt. Jag menar att man skall ge konstnärerna arbete och ersättning för utfört arbete så att de ges möjlighet till yrkesverksamhet och existens. En verksamhet som på sikt kommer landet till godo på mångahanda sätt. Det är skandal att i ett land som påstår sig ha sociala ambitioner konstnärernas ställning skall vara sådan den är nu.

Vidga verksamhetsfältet

Hur skall man då komma tillrätta med problemet? Ja, det krävs att sättet att se och uppfatta konstnärens yrke och dess möjligheter i grunden ändras och ändras så att tyngdpunkten inte enbart, som nästan uteslutande är fallet, förblir liggande på funktionen som tillverkare-försäljare utan sprids över ett vitt förgrenat verksamhetsfält där just bildkonstnärens erfarenheter tas till vara i långt större utsträckning, exempelvis inom pedagogik, ideologi och miljö. Jag skulle drastiskt kunna påstå att ett samhälle har lättare att klara sig utan sina konstnärers bilder än utan sina konstnärer. Bilderna kan man ersätta genom inköp utifrån, men de i landet verksamma konstnärerna kan man inte undvara utan att samhällsskada upp-

står. Det är viktigare för ett samhälle att i dess egen kropp befinner sig människor, som målar, spelar och sjunger och på så vis håller kulturen levande, än det är med något enstaka gästspel av och till.

Det finns många anledningar till att konstnärernas sociala och ekonomiska villkor måste lösas i grunden. Genom tidigare försummelse under en lång följd av år har kulturarbetarna inte i rimlig grad tillgodosetts vad gäller den sociala trygghet inom olika områden som byggts upp för många övriga medborgare.

I sammanhanget kan påpekas att 68 % av alla konstutställningar går som man säger jämnt ihop. Med detta menar en konstnär att han ej vid utställningens slut ur egen ficka behövt ta upp kontanter för att betala konstsalongsägaren, utställningsarrangören. Nej det enda han förlorat är tidigare erlagda utgifter för material, ateljé, resor samt allt sitt arbete. De övriga procenten utställningar går med viss vinst eller förlust. Den affärsmässiga hanteringen i form av utställningsverksamheter ger alltså ingen säker inkomst.

Radikala åtgärder erfordras

Om vi anser att vi i fortsättningen skall ha en yrkesverksam konstnärskår så måste alltså något radikalt göras. Inom konstnärskåren har också under de senaste åren ett vidgat och allt starkare samhällsengagemang vuxit fram och som en följd därav också en förvisning om att genom aktiva insatser av olika slag kunna bidra till information om och positiv förändring av samhället.

För att kunna realisera sina för samhället väsentliga ideologiska och konkreta målsättningar, vilka numera från konstnärernas sida formuleras tydligare än någonsin tidigare, fordras dock en ny kulturpolitisk syn hos de ansvariga i stat och kommun. Man måste på ett helt annat sätt än tidigare inse betydelsen av och acceptera bildkonsten och bildkonstnärens arbete som omistlig kulturell insats.

Sedan en tid ställer vi bildkonstnärer därför kravet på konstnärens medverkan i alla de sammanhang där hans medverkan kan anses samhällsnyttig; i statliga och kommunala inköpsnämnder, tävlingsnämnder, juryer etc. Konstnärens medverkan skall vara av konsultativ och rådgivande karaktär.

Av de stora distributionsapparater (Riksutställningar och Konstfrämjandet), som med statsmedel bedriver utställningsverksamhet kräver vi självklart ersättning för vår arbetsinsats. Hittills har man enbart satsat på distributionsledet.

Det finns utarbetade förslag till ersättningsnormer och från 1 juli i år utgår utställningsersättning till medverkande konstnär vid utställning i Riksutställningsars regi.

Denna statligt organiserade utställningsverksamhet är dock inte tillräcklig när det gäller att ge människorna i olika delar av landet en tillfredsställande kontakt med och upplevelse av bildkonsten. Här måste det konstintresse, som finns lokalt, ges en möjlighet att ta egna initiativ och kunna agera utifrån sina speciella villkor och intressen. Kommunerna har här ett stort

ansvar. Kommunala konstsalonger bör därför iordningställas och anslag till en bildkonstnärlig utställningsverksamhet beviljas. Till de utställande konstnärerna (hämtade från olika delar av landet) skall utgå utställningsersättning. Denna ersättning skall betalas oavsett om försäljning sker eller ej. Man bör här klart skilja mellan konstnärens kulturella insats, för vilken han skall ha sin ogravade ersättning, och den eventuella försäljning, som sker. Skillnaden markeras tydligt genom att konstnären till arrangören vid försäljning betalar viss procent på försäljningssumman.

Utställningsarrangören skall bestrida alla kostnader i samband med utställning såsom lokalhyror, transporter, försäkringar, annonser, kataloger och vakthållning. Glädjande nog kan vi peka på några kommuner, som redan uppfyller dessa villkor. Först var Bengtsfors kommun i Dalsland, som redan 1963 beslöt om utställningsersättning till utställande konstnär. Kommunen svarar dessutom för samtliga övriga kostnader i samband med utställningen. Förutom utställningsverksamhet och en blygsam inköpsverksamhet förhyr kommunen av olika konstnärer ett antal konstverk till olika offentliga lokaler för en ettårsperiod i taget. Vid ev försäljning ersättes det sålda konstverket av nytt. Lex Bengtsfors – som man nu allmänt kallar denna kommunala ersättningsform – har sedermera anammats i bl a Bollnäs, Jakobsberg, Linköping, Tyresö m fl platser.

Eftersom staten inom andra kulturområden, exempelvis genom anslaget till de

kommunala teatrarna, accepterat att ta ett ekonomiskt ansvar när det gäller det kommunala kulturlivet, förefaller det rimligt att samma principer tillämpas även beträffande utställningsverksamhet. Ett statligt anslag på t ex 55 % till den kommunala utställningsverksamheten med ersättning till upphovsmännen enligt normer som tillämpas vid utställningar i Riksutställningars regi, skulle kraftigt stimulera de kommunala ekonomiska insatserna inom området och bidra till ett mera differentierat kulturliv samtidigt som det skulle minska det ekonomiska trycket på en av de enligt kulturarbetarundersökningen värst utsatta grupperna. Kommunerna kan också bedriva artoteksverksamhet. Konstnären skall erhålla utlåningsersättning enligt alternativa system, som nu finns utarbetade.

Konstnären bör medverka i skolans undervisning där han t ex kan ingå i det sk lärarlaget. Särskilt när det gäller tillblivelseprocessen och miljöfrågor kan konstnären svara för betydelsefulla insatser. Han kan även användas som fortbildare. Viktigt är att hans arbete inom skolan ges största möjliga kontinuitet.

Konstnärens krav går ut på att beredas arbetstillfällen. Det är ett samhällsintresse att konstnärens kapacitet utnyttjas på ett helt annat sätt än som nu sker. Särskilt när det gäller miljö, byggande och projektering kan konstnärens kunnande och erfarenhet komma till användning. Det vanliga är tyvärr att konstnären tillkallas i elfte timmen för att ordna med den sk konstnärliga utsmyckningen. Vårt

självklara krav är naturligtvis att vi konstnärer i likhet med övriga yrkesmän skall vara med redan från början – på planeringsstadiet – och därmed ges möjlighet att påverka den totala miljön, alltså även den som gäller exteriör – stad och landskap.

Det nuvarande stipendiesystemet vill vi avstå ifrån. Det är dock oerhört betydelsefullt till dess de föreslagna reformerna är genomförda och stipendierna bör under övergångsperioden ytterligare öka i omfattning. Vi anser dock att de målinriktade arbetsanslagen bör finnas kvar. Dessa anslag skall kunna sökas för särskilda ändamål av enskilda konstnärer, grupper av konstnärer eller konstnärer i samarbete med andra yrkesgrupper. Arbetsresultaten skall redovisas.

Som alla väl känner till gör konstnären sin grundläggande insats i ateljén. Det är ju från hans arbete där som all annan aktivitet emanerar. En sådan i ateljén förekommande – inte alltid målsättningsbestämd men därför inte mindre viktig – verksamhet kräver tid och koncentration för att resultatet skall bli av intresse och betydelse för en större allmänhet. Dessa arbetsperioder är därför ofta svåra att kombinera med direkt utåtriktad, mera ekonomiskt givande verksamhet såsom utställningar, konsultarbete och dylikt och utgör därför perioder i en konstnärs verksamhet som ekonomiskt är mycket känsliga och svåra.

Ateljéarbetet (eller arbetet ute i det

fria) är av fortlöpande eller ständigt återkommande karaktär och som regel ofrånkomligt. Resultaten kommer sedermera samhället tillgodo i form av utställningar, debatter, pedagogik och dylikt och får ett stort och viktigt inflytande på samtid och framtid.

För att konstnären på ett kontinuerligt och meningsfullt sätt skall kunna arbeta i sitt yrke skall han tillförsäkras en övergripande ersättning för all sammantagen konstnärlig verksamhet – en grundinkomst. Detta bör ske i form av statliga inkomstgarantier. Storleken på dessa inkomstgarantier skall vara lika med skillnaden mellan konstnärens primära (hans egna) inkomster (obs ej omsättningssumman) och en viss bestämd grundinkomstsumma.

Inkomstgarantin skall kunna sökas av varje yrkesverksam konstnär och erhållas för viss bestämd tid varefter erfordras ny ansökan. Medlemskap i Konstnärernas Riksorganisation skall inte vara avgörande för erhållande av inkomstgaranti. Dessa garantiinkomster utgör grundstommen i den byggnad som skall göra det möjligt för konstnären att i en framtid kunna vara verksam inom sitt yrke. Att lösa bildkonstnärernas arbetsfrågor och därmed sammanhängande ekonomiska och sociala problem på ett radikalt och tillfredsställande sätt är så avgörande och viktigt för både konstnären, samhället och det framtida »konstlivet», att denna fråga bör prioriteras i alla instanser.